

ТУРИЗАМ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА БАЊЕ ГОРЊА ТРЕПЧА

Садржај: У раду су издвојене фазе у развоју туризма у бањи Горња Трепча, указано на постојеће и потенцијалне врсте туризма. Промет туриста је анализиран на бази статистичких података из шездесетих година прошлога века до 2006. године. Урађена је компарација броја туриста и ноћења у Горњој Трепчи и бањским местима Србије. Смештајно-угоститељски капацитети су приказани у зависности од броја лежаја и садржаја. Анализиране су предности и недостаци за развој туризма у овом бањском насељу. Констатовано је да постоји добра основа, али су неопходне инвестиције и веће ангажовање локалног становништва да би се повећале понуда и потражња на туристичком тржишту.

Кључне речи: туризам, бања, промет, капацитети, Горња Трепча

Abstract: In this paper are allocated phases in tourism development in Gornja Trepc̃a spa, signified on present and prospective kinds of tourism. Tourist traffic is analysed from statistical references in the seventh decade of the last century to 2006. It has done comparation the number of tourists and nights in Gornja Trepc̃a spa with spa spaces in Serbia. Accommodation facilities are showed in dependence to number of beds and contents they offer. It's analysed preferences and demerits for tourism development in this spa settlement. It's concluded that exist good base, but it's required investments and bigger involvment of regional population in order to increase offer and demand on tourist market.

Key words: tourism, spa, traffic, facilities, Gornja Trepc̃a

Увод

Бања Горња Трепча је у југозападној Шумадији, удаљена од Чачка 18 km, од Ибарске магистрале 8 km, 160 km од Београда. У листу Чачански глас 1934. године о бањи Горња Трепча је записано: „У нашој земљи има доста бања и минералних вода, али ретка је бања као што је Трепчанска, која је због своје лековитости назвата светом и чудотворном бањом. Хиљаде посетилаца спасли су се у њој од реуме, ишијаса, живчаних и других болести, а нарочито костобоље и женских болести, јер због свог радио-активног дејства бања је ненадмашна. Она нема неко особито уређење, али пошто је на падинама Вујна и ограђена шумом, прави је душевни одмор за све уморне, и подесна како за богате тако и за сиромашне...Има и једну кафану са домаћом кухињом...У ову бању долазе посетиоци из Г. Милановца, Чачка, Крагујевца и околних села, а има доста и Београђана...(Илић С. 1972, 6)”. Горња Трепча је 1955. године названа Народно купатило Горња Трепча. Бања је 1977. године добила име Природно лечилиште Горња Трепча. Прва зграда у којој је обављано лечење је

---

* др Сања Павловић, доцент, Универзитет у Београду - Географски факултет, Студентски трг 3/III, Београд.
Рад представља резултате истраживања пројекта 146015 које финансира Министарство науке Републике Србије.

саграђена 1940. године. Лечилиште се састоји од стационара, два базена за купање пацијената, чесме. Од 1974. године добија назив Атомска бања, а годину дана касније Бањско лечилиште Горња Трепча.

Методологија истраживања

Задатак истраживања је утврђивање структурних особина туризма у бањи Горња Трепча, међу којима се издвајају комплексност и флукутабилност. Утврђивање утицаја туризма на трансформацију простора, улоге стратешког планирања као фактора формирања туристичких кретања, анализа промета, могућности афирмације туризма као додатног импулса за запошљавање и повољнији пласман локалне производње, представљање туристичких мотива Горње Трепче издвајањем врста туризма, су постављени задаци. Циљ истраживања је одређивање утицаја појединих фактора на развој туризма у бањи Горња Трепча.

Методом анализе се дошло до резултата који тумаче одређено стање (фазе у развоју туризма, врсте туризма, смештајно-угоститељски капацитети, промет туриста, стратегија развоја туризма). Синтезом су показатељи туризма у Горњој Трепчи доведени у адекватне релације. Историјско-генетска метода је послужила за објашњење фаза у развоју туризма, као и дефинисање тенденција даљег развоја. Упоредна или компаративна метода је дошла до изражаја у поређењу промета туриста у Горњој Трепчи са бањским местима у Србији. Егзактни приступ је остварен помоћу статистичке методе. Индексне и просечне вредности (просечан број ноћења) су показатељи који чине основу за приказивање промета туриста у Горњој Трепчи.

Развој туризма у Горњој Тречи је посматран кроз три повезана и условљена аспекта: 1) стање развијености одређено издвојеним фазама; 2) стратешким циљевима који указују на ново стање; 3) начинима помоћу којих се тренутно стање преводи у ново. Анализа врста туризма, промета туриста и капацитета за смештај посетилаца, као показатеља прошлог и тренутног стања туризма, условљавају дефинисање планерских задатака и тенденције даљег развоја.

Фазе у развоју туризма бање Горња Трепча

Поузвано се зна да је 1890. године Танасије Никитовић из Горње Трепче, утврдивши лековитост воде, одлучио да сагради базен за купање. Базен је био озидан од камена, дужине 2 m, висине 0,5 m, без крова. Почетком XX века управа манастира Вујан, на чијем имању се налазила лековита вода, направила је купатила, 1934. године изградила објекат са десет соба и једну кафану. Године 1904., вршећи истраживања термоминералне воде, М. Николић и А. Зега, забележили су да постоје четири брвнаре за смештај 50–60 посетилаца, сеоска и манастирска механа. Простор за купање није био уређен, путеви су били лоши, а сезона је трајала од јуна до септембра (Обрадовић–Бурсаћ Л., Станковић–Васовић В. 2004).

Два стара базена су била запуштена, а у њима се могло купати по десет гостију. Лекар физијатар је радио два дана током седмице. У лечилишту су биле две мале просторије и чекаоница. Медицински инструменти су били застарели. У том периоду у бањи Горња Трепча је боравило 500–600 посетилаца. Смештај гостију, углавном из околине Чачка и Груже, обављан је у две новије зграде са по двадесет лежајева и две старе зграде са укупно 24 лежаја. Кухиња није постојала, те су посетиоци спремали храну.

Економски преображај бање Горња Трепча је почео седамдесетих година XX века. Повећан је промет посетилаца и интензивирана градња викенд насеља. Економски положај становништва Горње Трепче је побољшан градњом објеката за

приватни смештај. Од 1970. до 1976. године је изграђено 700 објеката у близини бањског центра. Комбинат „Спорт” из Београда је направио 100 монтажних камп кућица и два монтажна купатила са укупно 24 каде. Урађени су водоводна мрежа и систем за пречишћавање отпадних вода, регулисан ток Бањског потока (Бесни поток). Изграђено је монтажно купатило са два базена за 40 купача и дечији базен за 20 купача. Године 1970. почела је градња ресторана са 200 седишта. Исте године Завод за унапређење комуналних делатности Србије из Београда почео је Генерални урбанистички план бање Горња Трепча. Детаљни урбанистички план за ужи бањски простор површине 14 ha, завршен је 1973. године. Генералним урбанистичким планом је требало решити неадекватну приватну градњу. Асфалтирана је улица у центру бање Горња Трепча, засађене тује, цвеће, украсно шибље и дрвеће, уређени травњаци, стазе за шетњу и шумске површине под буквом, храстом и четинарима на падинама Вујна. Године 1974. покренута је иницијатива за изградњу стационара, који је завршен наредне године, а пуштен у рад 1. маја 1976. године. Добијена је гаранција за градњу амбуланте. Истовремено је почело асфалтирање пута (Милошевић Р. 2005).

У трећој фази реновирали су ресторан и објекат са 500 лежаја, изграђен пут од бање до цркве, асфалтиран пут од Горње Трепче до Горњег Милановца, купљени апарати за електротерапију. Други генерални урбанистички план је започет 1990. године (Милошевић Р. 2005).

Врсте туризма

Основа *здравствено-лечилишног туризма* су термоминерални извори, који се налазе на десној обали речице Бање. У бањи Горња Трепча се налазе три извора лековите воде. Вода за пиће је температуре 26°C, капацитет извора 0,4 l/s. У Горњем базену температура воде је 30°C, капацитет извора 15,5 l/s. Температура воде у Доњем базену је 30,5°C, капацитет извора 2,5 l/s. Капацитети термоминералних извора Горње Трепче износе 18 l/s, 1200 l/m или 650 милиона литара воде у години. Међу катјонима доминирају калцијум и магнезијум, међу анјонима хидрокарбонати. У води је растворен водоник-сулфид. Институт за геолошко-рударска истраживања је почетком седамдесетих година прошлог века урадио испитивања која су показала да се у термоминералној води налазе цезијум, литијум, рубидијум, стронцијум. Физичко-хемијским анализама је утврђено да минералне воде Горње Трепче припадају калцијум-магнезијум хидрокарбонатним олигоминералним хипотермама. Истраживање воде сваке треће године обавља Институт за физикалну медицину и рехабилитацију у Београду. Лечење се обавља купањем, пијење воде и коришћењем пелоида (Поповић И. 1996). Индикације за лечење у бањи Горња Трепча су подељене у шест група: 1) реуматске болести (хронични инфламаторни реуматизам, дегенеративни реуматизам, екстраартикуларни реуматизам, метаболичка обољења зглобова); 2) болести централног и периферног нервног система; 3) болести органа за варење; 4) болести периферног крвотока; 5) анемије; 6) уролошка обољења (Обрадовић–Бурсаћ Л., Станковић–Васовић В. 2004).

Дужина боравка и лечилишног третмана зависе од врсте болести, старости, општег стања пацијента, броја претходних долазака. Оптимално је да пацијент проведе на рехабилитацији 21 дан, два пута у току године. Подаци о просечном броју ноћења показују да боравак траје знатно краће, што се одражава и на брзину лечења (Обрадовић–Бурсаћ Л., Станковић–Васовић В. 2004).

За развој *верског туризма* значајна је *црква Пресвете Богородице*. Обновљена је 1824. године, по молби кметова из Горње Трепче и одобрењу кнеза Милоша Обреновића. Фрагменти прозора апсиде стилски припадају моравској школи, што указује да је црква Пресвете Богородице настала у XIV или XV веку. Првобитно

грађена од дрвета, служила је до почетка XIX века. Црква посвећена Пресветој Богородици у Горњој Трепчи је метох манастира Вујан. Први пут се као парохијална црква помиње 1839. године. Реконструкцију је 1894. године извео неимар Коста Првуловић. Тада сазидана припрата убрзо се срушила, а нова је направљена 1935. године, захваљујући становницима Горње Трепче (Милошевић Р. 2004).

Црква Пресвете Богородице је једнобродна, са полуобличастим сводом, олтаром са две правоугаоне нише, без кубета, са три крста на крову. Зидана је од тесаног камена, покривена ћерамидом. Припрата је од опеке, покривена црепом. У цркви у Горњој Трепчи је стари иконостас манастира Вујан. Иконе, настале двадесетих година XIX века, радио је сликар Јеремија Михаиловић. Две иконе на камену је радио Величко Гојковић, те су део народне традиције. Поред цркве су звонара, трпезарија и неколико споменика крајпуташа. Први споменици крајпуташа у Горњој Трепчи су подигнути после Првог светског рата. Многи крајпуташа, постављени поред путева, су нестали, неки су пренети на сеоско гробље (Милошевић Р. 2004).

У суседном селу Прислоници је *манастир Вујан*. До Вујна се може доћи асфалтним путем који води од Ибарске магистрале, од села Брђани, до јужне стране планине Вујан. Манастир је настао на месту где су се налазили испосница и гроб непознатог монаха. Касније је ту подигнута Хујанска богомоља, која је 1597. године опустела. Цркву посвећену Светом Архангелу Михаилу је обновио војвода Никола Милићевић–Луњевица 1805. године. Храм је једнобродан, са олтарском апсидом, наосом и припратом. Олтарска апсида има облик полукруга. Уместо куполе саграђена је кула октогоналног облика која има функцију звоника. Касније је испред припрате дозидана надстрешница која штити живопис на спољашњем зиду. Црква манастира Вујан је грађена од пешчара и кречњака. Два звона на дрвеном звоннику поред храма поклон су краља Александра I Карађорђевића. Од 1939. до 1943. године урађена је друга већа поправка цркве Светог Архангела. Осликани су зидови, донете иконе, постављени нови иконостас. У манастиру Вујан се налазе гробови Николе Милићевића, војводе Лазара Мутапа и старешине манастира Хаџи Јосифа Милошевића. Последње живописање храма је урађено током друге велике обнове. Старији живописи нису сачувани. Уметничку вредност имају дрвена дуборезбарена врата на западној страни. У ризници манастира Вујан се налазе иконе, књиге, рукописи, крстови. Конак, саграђен 1853. године, је реконструисан 1990. године (Михајловић Б. 2005).

Власник предузећа „Селен”, Милош Станковић, је иницирао одржавање прве *манifestације „Дани здравља”* у Горњој Трепчи 1996. године. Пратећи програми ове манифестације, која се одржава на Малу Госпојину 21. септембра, су *„Дани шљиве”*, ликовна колонија, изложбе, беседе народних здравица, културно-уметнички програми. Организатори манифестације Дани здравља су Природно лечилиште и Месна заједница Горња Трепча. У порти цркве Пресвета Богородица врши се презентација и избор најбоље ракије препеченице од шљива. У такмичењу учествују произвођачи ракије из Шумадије, Западног Поморавља и Западне Србије, а најбољи производ добија назив „шумадијска краљица”. Манифестација Летњи дани културе се одржавају у организацији Туристичке организације Чачак. У јулу и августу у Горњој Трепчи наступају културно-уметничка друштва, музичари, књижевници, песници, глумци, сликари.

Природни услови Горње Трепче (минерална вода, чист ваздух, зеленило) намећу потребу обезбеђивања неопходних објеката за развој *спортско-рекреативног туризма*. У плану је градња отвореног базена, затвореног олимпијског базена, фудбалских и тениских терена, трим стазе (Обрадовић-Бурсаћ Л., Станковић-Васовић В. 2004).

Туристичку понуду и боравак у Горњој Треччи је могуће обогатити посетама воденицама, које су биле каскадно поређане низ ток Бањског потока. На дужини од 3 km постојало је 12 воденица, које су користиле воду потока која је јазом, посебним каналом, одвођена кроз посебну цев на витло (точак са лопатицама). Воденице су радиле током лета и зиме, јер вода бањског потока не леди. Данас ниједна воденица не ради, а многе су срушене. Последња је са радом престала Ракића воденица, близу изворишног дела Бањског потока (Милошевић Р. 2005). Воденице су полубрвнаре–получатмаре, покривене ћерамидом, са малом собом за воденичара. Неке од воденица би могле бити рестауриране, али постоје мишљења да ови објекти не треба да имају музејску функцију, већ је неопходан поновни рад. Туристички би могле бити атрактивне куће брвнаре, вајати, качаре, млекари, амбари са старим намештајем: долапима, ћуповима, трношцима, наћвама, дрвеним чанцима, веригама, бакрачима и огњиштима.

Промет туриста у Горњој Треччи

Према евиденцији из 1956. године, у овом бањском насељу је боравило 393 туриста. Три године касније Горњу Треччу је посетило 546 туриста, 1963. године 1057 туриста. Крајем шездесетих година XX века број посетилаца почиње да расте. Године 1969. у бањи Горња Тречча је боравило 3500 посетилаца, који су реализовали 50000 ноћења. Због недостатка смештајних објеката и малог капацитета бањског купатила, многи нису могли да се лече у Горњој Треччи. Због тога је број лежача повећан за 100 у камп кућицама. Наредне, 1970. године, у Горњој Треччи је боравило 9864 посетилаца који су остварили 132180 ноћења. Тренд раста је настављен. Године 1971. у Горњој Треччи је боравило 110 странаца, који су реализовали 1722 ноћења. Горња Тречча је по посећености бања у Западном Поморављу била иза Врњачке Бање и Матарушке Бање. По броју посетилаца, 1973. године, бања Горња Тречча је била на деветом, 1974. године на петом месту међу бањама Србије (Илић С. 1972).

Највећи број ноћења у Горњој Треччи је регистрован 1980. године (287800). Године 1981. у бањи је боравило 15456 посетилаца, од чега 54 страна (0,3% у укупном броју посетилаца). Укупан број ноћења је износио 233236, од чега 908 ноћења страних туриста (0,4% од укупног броја ноћења). Учешће бање Горња Тречча у укупном броју ноћења бања Србије је износио 4,7%. Просечна дужина боравка је била 15,1 дан. У односу на туристички промет Горња Тречча се 1981. године убрајала у групу средње развијених бања (Маћејка М. 2003). Наредне три године број туриста и ноћења је у опадању. Израженије је смањење број ноћења, што указује на краћи боравак туриста.

Евидентно је смањење броја туриста у бањи Горња Тречча у периоду 1985–1995. Године 1988. евидентиран је највећи број посетилаца бање Горња Тречча, али не и највећи број њихових ноћења. Највећи број ноћења је реализован 1980. године, али је тада број посетилаца био мањи него 1988. године. Статистички подаци показују да се просечан број ноћења смањило са 16,9 1980. године на 12,3 1988. године. Године 1990. Горња Тречча је била слабије посећена него претходних четрнаест година. Показатељи броја туриста и ноћења за 1973. годину одговарају онима из 1989. године. Економичније пословање је отежано, утолико пре што је број страних туриста мали. Очекивало се да ће бања Горња Тречча после изразитих пропагандних акција и публициитета почетком седамдесетих година брзо напредовати. Очекивања се нису остварила, јер ово балнеолошко место није добило савремене објекте и није знатније променило физиономију (Станковић С., Протић М., Миљковић Ј. 1991).

Табела 1. Туристи и ноћења у Горњој Треччи у периоду 1985–2007. година

година	туристи	ноћења
--------	---------	--------

	домаћи	страни	укупно	домаћи	страни	укупно
1985.	14253	46	14299	177847	783	178630
1986.	13772	45	13817	172981	700	173681
1987.	17156	109	17265	210100	1734	211834
1988.	17653	203	17856	216223	3522	219745
1989.	12577	93	12670	154592	1699	156291
1990.	9894	43	9937	122064	769	122833
1991.	6832	11	6843	86171	146	86317
1992.	6550	8	6558	79496	128	79624
1993.	5512	7	5519	67045	128	167173
1994.	8172	10	8182	105783	183	105966
1995.	8830	26	8856	117436	323	117759
1996.	8200	207	8407	103148	2576	105724
1997.	8437	423	8860	107822	5574	113396
1998.	9283	109	9392	114787	1723	116510
1999.	5819	96	5915	73868	1359	75227
2000.	8236	52	8288	101003	620	101623
2001.	6486	100	6586	73105	1225	74330
2002.	6486	100	6586	73105	1225	74330
2003.	6900	100	7000	80000	1000	81000
2004.	6900	100	7000	77000	2000	79000
2005.	6700	300	7000	73000	3000	76000
2006.	6800	200	7000	79000	3000	82000
2007.	6600	400	7000	78000	5000	83000

Извор података: Група аутора (1996). *Минералне воде и пелоиди Горње Трепче*. Горња Трепча: Природно лечилиште Горња Трепча; *** (1985). *Статистички годишњак*. Београд: Републички завод за статистику; *** (1996–2007). *Статистички годишњак*. Београд: Републички завод за статистику

Од 2001. до 2007. године број туриста у бањи Горња Трепча не прелази 7000, али је уочљиво повећање броја страних туриста у односу на период 1985–1995. година. Страни туристи су 2005. године чинили 4,3% укупног броја туриста у Горњој Трепчи, 1988. године 1,1%.

Просечан број ноћења у бањи Горња Трепча у периоду 1996–2006. година није знатније варирао. Најмањи је био 2005. године (10,9), највећи 1997. године (12,8). Просечан број ноћења страних туриста у анализираном периоду варира од 10,0 до 15,8. На примеру просечног броја ноћења страних туриста у бањи Горња Трепча могу се евидентирати наизменичан раст и опадање просечног броја ноћења.

Табела 2. Учешће броја туриста и ноћења у Горњој Трепчи у укупном броју туриста и ноћења у бањским местима Србије

година	туристи			ноћења		
	Горња Трепча	бањска места Србије	учешће (%)	Горња Трепча	бањска места Србије	учешће (%)
1980.	17000	463800	3,7	287800	3996700	7,2
1985.	14299	492114	2,9	178630	4154234	4,3
1990.	9894	454350	2,2	122833	3464121	3,5
1995.	8856	323569	2,7	117759	2398604	4,9
2000.	8236	330054	2,5	101623	2509702	4,0
2005.	7000	303000	2,3	76000	2012000	3,8

Извор података: *** (1980–2005). *Статистички годишњак*. Београд: Републички завод за статистику

Учешће броја туриста бање Горња Трепча у укупном броју туриста у бањским местима Србије опада, али је израженије опадање учешћа броја ноћења. Година 1980. и 1990. бања Горња Трепча је била на деветом месту по броју туриста међу бањским местима Србије, 2000. године на осмом. Такву позицију је задржала и последњих неколико година.

У табели 3. као базна година за израчунавање индекса је коришћена 1980., када је у бањи Горња Трепча боравило 17000 туриста, који су реализовали 287800 ноћења.

Табела 3. Индексни приказ туриста и ноћења у Горњој Трепчи у односу на најпосећеније бање Србије

	Врњачка Бања		Сокобања		Нишка Бања	
	туристи	ноћења	туристи	ноћења	туристи	ноћења
1985.	958,9	421,1	386,7	208,9	200,7	154,2
1990.	785,3	491,7	325,3	168,4	212,6	94,4
1995.	550,7	312,9	238,1	100,6	186,4	72,2
2000.	528,3	162,2	312,8	118,2	279,9	146,2
2005.	535,3	166,0	358,8	128,9	152,9	51,1

Извор података: *** (1985–2005). *Статистички годишњак*. Београд: Републички завод за статистику

Поређење броја туриста у Горњој Трепчи са бројем туриста у данас три најпосећеније бање у Србији, показује да Горња Трепча, некада афирмисана бања, губи на значају. Број посетилаца бањских места се, генерално посматрано смањује, иако има осцилација појединих година.

Статистички подаци показују да је бања Горња Трепча 1980. године била на четвртм месту по броју ноћења међу бањама Србије (после Врњачке Бање, Сокобање и Нишке Бање), пет година касније седма, 1990. године девета, 2000. године седма, 2005. године осма по броју ноћења. У односу на просечан број ноћења бања Горња Трепча се високо котира, иако је евидентно смањење просечног броја ноћења у свим бањским местима у Србији. Међу бањским местима Србије она се по овом показатељу 1985., 1990. и 2000. године налазила на другом месту. Међусобна повезаност елемената туристичких кретања указује да је дужина боравка условљена здравственом функцијом Горње Трепче.

Сезонски месеци у бањи Горња Трепча су јун, јул, август и септембар. Током ових месеци реализује се више од 80% целогодишњег броја ноћења. Сезоналност боравка у бањи Горња Трепча је условљена навикама и традицијом посетилаца и немогућношћу надлежних институција и организација да промет туриста повећају у зимским месецима. Нижим ценама услуга у вансезонским месецима и разноврснијим садржајима боравка могу се постићи бољи економски ефекти.

Смештајно-угоститељски капацитети у Горњој Трепчи

У функционалној структури туристичке ресурсне основе у бањи Горња Трепча издавајају се смештајно-угоститељски објекти. Као непосредни туристички ресурси имају циљ да обезбеде услове за боравак и туристичке активности.

Први објекти за смештај посетилаца бање Горња Трепча су били скромни по изгледу и малих капацитета. Пораст броја туриста шездесетих година XX века условио је изградњу одговарајућих објеката за лечење и боравак пацијената. Постављено је 50 камп кућица, изграђени су ресторани, продавнице, киосци. Понуда се, у току три године, повећала са 300 на 3000 лежаја.

Услуге смештаја и исхране у бањи Горња Трепча су у стационару, хотелу, пансионима, ресторанима са преноћиштем или су презентоване у домаћинствима. Носилац здравствене улоге је стационар Природно лечилиште, завршен 1975. године, касније реновиран. Стационар, површине 1200 m², има ресторан, терасу, сале за терапије, базене. Смештај је могућ у петнаест бунгалова укупне површине 194 m². Природно лечилиште у Горњој Трепчи располаже објектом „Кекец”, површине 50 m², са седам лежаја и купатилом за балнеотерапију. Лечилиште нуди балнеофизикални третман, пансионске услуге (смештај и исхрана у стационару, бунгаловима и

домаћинствима), помаже у реализацији ђачких екскурзија, рекреацији радника. Природно лечилиште Горња Трепча се бави посредовањем у смештају туриста у индивидуалној својини и добро сарађује са туристичким агенцијама. Смештајно-угоститељске капацитете у Горњој Трепчи чине: пансион „Здрављак”, ресторан „Малина”, ресторан „Шумадинац”, хотел „Фонтана”, ресторан са преноћиштем „Атомски цвет”, вила „NN”, пансион „Витко”. Пансион „Здрављак”, у саставу Угоститељско-туристичког предузећа „Морава” из Чачка, је у близини извора лековите воде. У пансиону „Здрављак” се одржавају културно-уметнички и забавни програми током Летњих дана културе. Хостел „Глигоров”, источно од главне чесме Природног лечилишта, основан је 1981. године. Има 10 лежаја у собама прве и друге категорије. Гостима су на располагању базен, библиотека, акупунктура и масажа (www.gornjatrepca.co.yu).

Слика 1. Стационар, носилац здравствено-лечилишне функције Горње Трепче

У саставу Предузећа за производњу, туризам, трговину и услуге „Селен” је хотел „Фонтана” у центру бање Горња Трепча. У саставу предузећа „Селен” су се налазиле воденице, што је боравак чинило атрактивнијим. Мала хидроцентрала је производила електричну енергију за потребе предузећа „Селен” и бањско лечилиште. Поред ресторана „Атомски цвет” су собе за смештај гостију. Најстарији ресторан у Горњој Трепчи, „Шумадинац”, почео је са радом 1976. године (Милошевић Р. 2004).

Горња Трепча се налази међу бањским насељима у Србији са највише лежајева, од којих је највећи број у домаћинствима. Бањи Горња Трепча недостају хотели високе категорије, у којима би посетиоци могли да користе сале за рекреацију, фитнес, продавнице сувенира, галерију, базене, конгресне сале, кафе. Смештајно-угоститељски капацитети су фактор који утиче на промет туриста, јер је смањење броја лежајева условило смањење броја туриста и њихових ноћења у Горњој Трепчи.

Стратешка опредељења развоја туризма

Приоритетни задаци који могу да унапреде туризам у Горњој Трепчи су инфраструктурна изградња и оснивање кластера туризма. Инфраструктурни објекти, као што су путна мрежа, хотели, медицинско-терапеутски објекти, спорско-рекреативни објекти основа су развоја туризма у Горњој Трепчи. Стратегија кластера туризма треба да максимизира туристичке додатне вредности у пословима и приходима, са минималном штетом по окружење. Туристички кластер општине Чачак је представљен фирмама, институцијама, комуналним и јавним предузећима и медијима који помажу развој туризма овог простора, чији је интегрални део бања Горња Трепча (Група аутора, 2004).

Дефинисањем могућности и ограничења туризма у бањи Горња Трепча може се указати на правце развоја. У могућности се убрајају: лековито дејство минералне воде

са низом индикација, близина регионалних градских центара (Чачак и Краљево) и саобраћајнице у долини Западне Мораве, атрактивност природног окружења. Ограничења су одређена недостатком елабората о здравствено-лечилишном туризму, неадекватном уређеношћу простора у окружењу извора (објекти нису урађени по захтевима просторног плана), недостатком спортско-рекреативних објеката и терена, недостатком модерних купатила са термо-минералном водом (Grozđanić R. etc. 2004).

Бању Горњу Трепчу неопходно је посматрати са еколошког аспекта. Здравствено-лечилишна функција и рекреативно-туристичка кретања према овом бањском насељу потврђују његову еколошку вредност, из чега произилази императив еколошке заштите. Да се еколошкој заштити не посвећује довољна пажња потврђују предимензионираност капацитета, „дивља” градња, нерационална просторна организација. Приватна својина је у туристичкој пракси показала предности и недостатке. Туризму су битни економски ефекти, али се морају очувати човек и простор. Због тога би заштиту бањских места требало регулисати законом (Јовичић Ж. 1995).

Да би се утврдило место, улога и значај Горње Трепче у бањском туризму Србије и урадила њена туристичка валоризација, требало би користити компаративно-нумеричку обраду података, јер подаци којима се исказују ефекти туристичке активности показују стање, трендове кретања, структурне односе и вредности. Требало би установити узроке позитивних и негативних кретања, разлоге за улагање у материјалну базу, неадекватне ефекте и очекиване резултате. Туристичка валоризација бање Горња Трепча могла би се урадити по фазама. Процес се реализује одређивањем атрактивности мотива, како природних, тако и антропогених, анализом туристичког промета, дефинисањем подзаконских аката у којима су мерила и критеријуми за вредновање бањских туристичких места и њиховим рангирањем (Суботић С. 1995).

Закључак

Основу развоја туризма у Горњој Трепчи чине повољан положај и лековите воде. Бројни пропусти у развоју туризма су условљени неусмереним и неадекватним планирањем. Стихијни развој туризма шездесетих и седамдесетих година XX века није настављен касније. Квалитетнији и профитабилнији туризам у Горњој Трепчи је могућ уколико се дефинишу и реализују циљеви развоја туризма у овом бањском насељу. Због захтева туристичког тржишта потребно је предузети мере за повећање квалитета туристичке понуде. Бања Горња Трепча располаже солидном материјалном основом. Здравствена делатност се може подићи на виши ниво претварањем рехабилитационог блока у центар са савременијом опремом, запошљавањем и едуковањем кадра, мултидисциплинарном сарадњом са клиникама, институтима како би се организовали стручни скупови и ангажовали медицински стручњаци за лечење пацијената. Повећање броја здравствених услуга и рекреативно-забавних садржаја услови су развоја здравствено-лечилишног туризма у бањи Горња Трепча.

Значајну улогу у унапређењу туризма има непосредно и посредно ангажовање становништва овог насеља. Због услужног карактера рада, повећање туристичког промета прати и одговарајући темпо запошљавања радника, што у перспективи треба уважавати. Локално становништво би требало едуковати за смештај посетилаца и развијати рецептивну културу. Приватни смештај долази до изражаја у туристичкој сезони, када је потражња за смештајним капацитетима већа од понуде. Разноврсности туристичких садржаја могла би да допринесе кућна радиноста, те би је требало стимулисати едуковањем становништва организовањем семинара и повезати са угоститељским капацитетима и туристичким организацијама. Чини се да продаја Природног лечилишта Горња Трепча на аукцији неће унапредити туристичку

делатност. Купац је у обавези да три године задржи исту делатност уз минималне обавезе. Критеријуми при продаји овог лечилишта морали би били строжији у смислу да обавезују купца у погледу одржавања исте делатности у дужем временском периоду. Само тако се могу повећати могућности за развој бањског туризма.

Литература

- Група аутора (1996). *Минералне воде и пелоиди Горње Трепча*. Горња Трепча: Природно лечилиште Горња Трепча.
- Група аутора (2004). *Град Чачак – развојна стратегија, програмска поља: људски и природни ресурси*. Чачак: Агрономски факултет.
- Група аутора (2007). *Водич кроз Чачак*. Чачак: Туристичка организација Чачка
- Grozđanić R. etc. (2004). *Čačak municipality development strategy*. Čačak: The University of Kragujevac, Technical faculty
- Илић, С. (1972). „Атомска бања” – Горња Трепча. *Географски годишњак*, 8, 3–16.
- Јовичић, Ж. (1995). Туризмолошки аспекти бањских и климатских места СР Југославије. У *Бањска и климатска места Југославије*. Београд: Савез инжењера и техничара Србије
- Мађејка, М. (2003). *Клима и њен здравствени значај у бањама Србије*. Београд: Српско географско друштво
- Милошевић, Р. (2004). *Горња Трепча*. Горња Трепча: Месна заједница Горња Трепча
- Михајловић, Б. (2005). *Манастир Вујан*. Прислоница: Манастир Вујан
- Обрадовић–Бурсаћ, Л. и Станковић–Васовић, В. (2004). *Бања Горња Трепча*. Горња Трепча: Природно лечилиште Горња Трепча
- Роповић, I. (1996). *Opština Čačak – geografska proučavanja*. Čačak: Litopapir
- Станковић, С., Протић, М. и Миљковић, Ј. (1991). *Бањски туризам Западног Поморавља*. Београд: Српско географско друштво, посебна издања, књига 70
- *** (1980–2006). *Статистички годишњак*. Београд: Републички завод за статистику
- Суботић, С. (1995). Туристичка валоризација бањских и климатских места. У *Бањска и климатска места Југославије*. Београд: Савез инжењера и техничара Србије
- www.gornjatrepca.co.yu

SANJA PAVLOVIĆ

S u m m a r y

TOURISM IN DEVELOPMENT ROLE OF GORNJA TREPČA SPA

Gornja Trepča spa is situated in southwest Šumadija, 18 km far away from Čačak. Due to wells of radioactive water are called Atomic spa. Mineral water is used from the end of nineteenth century. The first period in tourism development differs failing conditions for spa activities. In the second period, which lasted from the eighth to tenth decade of twentieth century, is expanded tourist traffic and constructed facilities for accommodation. The third phase is characterized with renovation of accommodation facilities, construction modern asphalt road and update spa function. Among tourism kinds there are specialized spa, cultural, recreation.

The most important role in tourism development have mineral wells which temperature is from 27°C to 31 °C. Complementary tourist values are church Sveta Bogorodica, monastery Vujan, manifestations The days of health and Summer days of culture, mills as the part of ethnography heredity. The largest number of tourists and nights in Gornja Trepča spa is evidenced in 1980. The analysis of statistical references showed small participation number of tourists and nights in Gornja Trepča spa in comparison with number of tourists and nights in spa spaces in Serbia.

Because of prevail accommodation in establishments there is unfavourable facilities structure. The objects for accommodation are modest. It's concluded indirectional and unadequate tourism planning. It's necessary to determinate and realize the aims of tourism development and increase quality of tourism services. The more quality and more numerous spa services and recreation activities provisioning tourism development, as like as involvement regional population.